

3. Бондарева О. Миф і драма у новітньому літературно-мистецькому контексті: Поновлення структурного зв'язку через жанрове моделювання: Монографія. – К. : Четверта хвиля, 2006. – 512 с.
4. Гусев В. А. Классическая, экспериментальная и массовая литература в поле современной культуры // Східнослов'янська філологія: Зб. наук. праць. Серія Літературознавство. – Горлівка : Вид-во ГДПІМ, 2009. – Вип. 15. – С. 3–11.
5. Мережинская А. Ю. Миф о литературе в русской прозе и драматургии 2000-х // Библия і культура: Науково-теоретичний журнал. Випуск 16 / За ред. А. Є. Нямцу. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. – С. 119–129.
6. Эпштейн М. Н. Постмодерн в русской литературе: Учеб. пособие для вузов. – М. : Высш. шк., 2005. – 495 с.

Oleksandra SHTEPENKO

Kherson

MYTHOCONCEPTION OF THE IMAGE OF MAESTRO AS THE GUIDELINE OF AUTOREFLECTION IN A METADRAMA OF M. ARBATOVA «THE ENVIER»

The strategy of the creation of mythological conception of the image of Maestro is revealed in the process of deconstruction of a conventional ideological myth about the writer and the creation of the author's myth about the Creator. Case study is amatatext drama «The envier».

Key words: mythoconception, metadrama, autoreflection, author's myth.

Александра ШТЕПЕНКО

г. Херсон

МИФОКОНЦЕПЦИЯ ОБРАЗА МАЭСТРО КАК ОРИЕНТИР АВТОРЕФЛЕКСИИ ЛИТЕРАТУРЫ В МЕТАДРАМЕ М. АРБАТОВОЙ «ЗАВИСТНИК»

В статье на художественном материале метатекстовой драмы «Завистник» русского драматурга М. Арбатовой исследуются стратегии формирования мифологической концепции образа Маэстро в процессе деконструкции устаревшего идеологического мифа про писателя и создание на ее основе авторского мифа про творца.

Ключевые слова: мифоконцепция, мета драма, авторефлексия, авторский миф.

Стаття надійшла до редколегії 10.04.2017

УДК 82.09:82./6/.2+929Маланюк477.65

Тетяна ЯРОВЕНКО

м. Харків

jarovenko.t@gmail.com

МАТЕРИКОВЕ МАЛАНЮКОЗНАВСТВО: ВЕКТОРИ ВХОДЖЕННЯ В УКРАЇНСЬКИЙ СВІТ

У статті робиться спроба відтворення процесу інтеграції особистості й творчості Є. Маланюка в культурну та літературознавчу сферу України у 1990-х рр. ХХ ст. Увага зосереджується на словацькому україністові М. Неврлому, на знакових розвідках І. Дзюби та Ю. Барабаша, що окреслили основні стратегічні проблеми цієї галузі літературознавства, серед яких насамперед реконструкція біографії митця, жанрова система його творчого доробку, стильова манера, інтертекстуальні перегуки, генетичні й типологічні зв'язки із російською та європейською літературами, специфіка художнього мислення (історіософізм, культурологічність), особливості образної системи митця в ліриці й есеїстиці тощо.

Ключові слова: есе, жанр, інтенції, історіософічні візії, компаративістика, концепт, філософічність.

Інтеграція в літературно-мистецьку й суспільну думку України в кінці ХХ ст. творчого доробку та особистості Є. Маланюка як **поета-трибуна-прапороносця** української спільноти міжвоєнної доби (Б. Бойчук) на західних теренах, на відміну, наприклад, від «реабілітації» В. Винниченка, здійснюваної материковими вченими на відповідному науково-організаційному рівні, має свої особливості. Насамперед слід зга-

дати влучне порівняння І. Качуровського діаспорної літератури зі зворотною стороною місяця, «про яку знаємо, що вона – є, але бачити її не можемо» [4, 406]. Заувагу науковця щодо науково-інформаційного поля в Україні доповнив точним спостереженням А. Шевченко, який зазначив про Є. Маланюка – конкретного представника тієї «зворотної сторони місяця» – так: «І тільки з початком гласності в нашій заць-

кованій, національно упослідженій країні стали з'являтися перші доволі обережні, але зичливі згадки про Євгена Маланюка» [Повернувся переможцем // Дивослово. – 1997. – № 1. – С. 3–4]. Очевидно, оте «доволі обережно» зумовило другу особливість, яка пов'язана безпосередньо з діяльністю словацького україніста М. Неврлого, котрий став посередником між українською діаспорою та материковими читачем і дослідником у справі повернення імені Є. Маланюка на батьківщину. Зазначена обставина а ргіорі визначає суть перехідного періоду в новітній історії України та його значення в культурному розвої українського народу. Домінування політичного стрижня, своєю чергою, зумовило від початку відповідне сприйняття творчості Є. Маланюка, а відтак і її дослідження, що становить третю особливість. Огляд зазначених особливостей в історіографічному розрізі й постає завданням нашої розвідки.

Загальноприйнято вважати започаткування материкового маланюкознавства публікацією в журналі «Україна» (1989) знакових творів митця («Варязька балада», «Земна мадонна», «Сучасникам», «Діва-обида», «Куліш» та ін.) із супровідним есеєм М. Неврлого «Євген Маланюк: воскресіння» [5, 6–7]. Невелика за обсягом стаття, окрім відчутної присутності автора як людини, котра особисто знала митця, містить, на наш погляд, принаймні п'ять автономних спрямувань, що переплітаються одне з одним у творенні загального літературного портрета Є. Маланюка. Передусім привертає увагу штрихово поданий в головних віхах життєпис поета, провідним концептом якого постає його *неперебутня любов до України*. Зважаючи на час написання й публікації есе, автор висловив заклик не до осуду, а до розуміння еміграційної долі митця [5, 6]. Тому наступне акцентоване спрямування стосується насамперед образу України в історіософській концепції Є. Маланюка. Автор наголошує на його контрастному творенні (з одного боку – славень світлій, «антично ясній» степовій Елладі, а з другого – гнівні інвективи «Чорній Елладі», «Антимарії», «повії ханів і царів» тощо) і пропонує для материкового реципієнта концептуальне обґрунтування ідейно-художніх засад Є. Маланюка: «Любити й ненавидіти батьківщину дано геніям. Так немилосердно картати Україну міг лиш той, що був готовий віддати за неї своє життя» [5, 6].

Третім вагомим спрямуванням постає *жанрове багатство* Маланюкового спадку, серед

якого не лише суспільно-політична лірика, а й інтимні вірші, поезії ностальгійних спогадів і рефлексій, вільні переспіви й переклади з улюблених поетів, хоча усі вони, як зауважує автор, «в основному підпорядковані його власному Wahrheit und Dichtung» [5, 6]. Важливим додатком до творчого портрета Є. Маланюка є побіжна згадка про його *позапоетичну творчість*: «...глибоко продумані есеї, літературно-критичні й публіцистичні статті» [5, 7].

З'ясовуючи стильові особливості Є. Маланюка як неоромантика зі схилинням у кінці життя до неокласики, М. Неврлий звертався до *літературно-критичної оцінки* творчості поета в діаспорі, одна із характеристик якої немов об'єднує визначені нами концепти: «Стиль і посланництво поезії Маланюка формувалися під тиском панівних у його покоління емоцій гніву і болю за століття бездержавності і пригноблення української нації, за поразку відновленої в революції держави... Цей гнів повертався не тільки проти зовнішніх ворогів, а й проти внутрішніх слабостей, які поет бачив у комплексі «малоросійства», анархізму, браку національної дисципліни й організації, в перевазі чуттєвості над інтелектом тощо. Звідсіля в Маланюка – поява волюнтаризму, жадання нового типу сильної людини, поглиблення традиційно старокіївських основ (що зумовило особливе зацікавлення поета творчістю і роллю в українській історії П. Куліша), намагання побачити й уйняти антитези й суперечності українського життя в одне магнетне силове поле. Для поезії Маланюка характеристичні динамізм, цілеспрямована ударність слова, патетичний профетизм, історіософські візії» (Ю. Лавріненко) [5, 7].

Наступного року в журналі «Прапор» (1990) друкується добірка творів Є. Маланюка у рубриці «Поети української діаспори». Її супроводжує післяслово І. Дзюби «Поезія вигнання» [2, 131–136], що, по суті, містить програмові завдання для української критики й літературознавства.

Насамперед автором з'ясовується фатальна історична роз'єднаність українського літературного процесу, наслідком чого стало формування феномена діаспорної літератури зі знаковою постаттю Є. Маланюка в ній включно: «...саме на прикладі цього видатного поета і есеїста – одного з найталановитіших і найяскравіших в усій нашій літературі ХХ століття, – наголосив І. Дзюба, – можна побачити і складність цієї проблеми, і втрати, яких зазнала наша культура»

ра, і спотвореність долі багатьох її жерців» [2, 132].

Дослідник загострює увагу на *державницькій спрямованості* лірики Є. Маланюка, що впливала з психологічної травми його покоління, з якої постане нова якість лірики, уособлена в крицевому слові самокритики і критики власного народу, натхненному слові боротьби й «почутті любові до України» [2, 133]. Подальший наголос здійснюється на *історіософичності лірики* Є. Маланюка, який з філософського осмислення історії України намагався прийти до розуміння причин державницьких поразок України і в минулому, і в теперішньому [2, 133–134].

У зазначеному контексті вперше сформульовано тезу про *спорідненість поетичного пафосу любові й гніву* в поезії Є. Маланюка з аналогічними мотивами творів Т. Шевченка, П. Куліша, Х. Ботева, Х. Марті, А. Міцкевича, Ш. Петефі, В. Гюго та ін. Звідси ж, на думку І. Дзюби, – від культурологічних праць до художнього втілення в поезії, – постає теорія протиставлення двох культурних світів [2, 134]. Для поглиблення порушеного питання літературознавець вдається до авторитетної думки діаспорної критики в особі О. Тарнавського (США), який наголошував, зокрема, таке: «Поет свідомо нехтує Гелладою з її культурними цінностями, а бажає для своєї землі стати Римом із його твердим порядком, бо лиш у цьому твердому порядку бачить він запоруку свободи» [Туга за мітом. Есеї. – Нью-Йорк: Ключі, 1966].

Несподіваного потрактування набуває постать Д. Донцова та роль його теоретично-експериментальної української модифікації двох тоталітарних ідеологій ХХ століття у формуванні Є. Маланюка як мислителя і поета. Не заперечуючи наявність ідеологічного догматизму в Маланюкових інтенціях «героїчного чину» [2, 135], І. Дзюба висловлює пересторогу щодо надмірної «політизації» Маланюка, бо він був «набагато ширший за нього (Д. Донцова – Т. Я.) і зберігав суверенність поетичного бачення світу», до того ж «його світопочування мало й інші виміри, крім національно-політичного: історіософський, релігійний, космопсихологічний, інтимний» [2, 135]. Доречно зауважити, що попередні концепти «психологічної травми», «спорідненості поетичного пафосу любові і гніву», **над**національно-політичного світовідчування одним із перших в Україні дослідить і значно поглибить кіровоградський літературознавець Л. Куценко. Особливо це стосується протисто-

яння «Еллада/Рим», першоджерела якого дослідник переконливо обґрунтує на основі історії злиття і спільної долі народів (за Є. Маланюком – «схресних рас») рідного йому Дикопільського краю, що, своєю чергою, стане поштовхом до розмислів поета-історіософа і втіленням його теорії.

В окресленні І. Дзюбою стильової палітри Є. Маланюка відчутний перегук з цитованим вище Ю. Лавріненком, проте зі значним узагальненням: «Маланюкова поетика поєднала в собі елементи романтизму, бароко і неокласицизму. Він свідомо протистояв сентиментальності й мелодраматизмові, «українській» розляпаності й солодкавості, культивував стиль строгий і лапідарний, дисципліну вислову; він не потопав у емоціях, а формував їх напругою думки; з цієї ж напруги думки народжувалася і його чітка разюча метафорика, і сугестивна ритмомелодика, і енергія пластичного малюнка. Поезія Маланюка – одне з високих явищ української літератури, її видатне досягнення і з погляду стильового розвитку» [2, 135].

Починаючи з 1991 року розвиткові материкового маланюкознавства сприяє розширення дослідницької бази: у періодичних виданнях друкуються поетичні та есеїстичні твори Є. Маланюка: «Нариси з історії нашої культури» («Українська культура»), «Гоголь – Гоголь» («Слово і час»), «Illustrissimus Dominus Mazera. Тло і постать» («Всесвіт») та ін. Оприявнюються додаткові першоджерела, зокрема епістолярій: листи Є. Маланюка до Й.-С. Махара публікує М. Неврлий, до М. Шаповала та Ю. Дарагана – Н. Миронець. Публікації супроводжуються коментарями дослідників, які розкривають нові грані творчої особистості Є. Маланюка. Так, М. Неврлий на основі листування двох видатних митців робить висновок про входження українського поета через посередництво польського й чехословацького середовища «до ширшого слов'янського контексту» [6, 16]. На думку дослідника, «листування Маланюка з Й.-Св. Махаром (1864–1942) свідчить [...] про ширші обрії української літератури, якісно нову фазу міжнаціональних зв'язків» [6, 17]. Водночас епістолярій містить особисті погляди Є. Маланюка на творчість і особу чеського митця, через які виявляється його власна *ars poetica*, а також «суспільні й історіософичні погляди» [6, 17].

У коментарях до листування Є. Маланюка з М. Шаповалом та Ю. Дараганом Н. Миронець наголошує на цінності Маланюкових автогра-

фів, які вдалося віднайти у фондах так званого «празького архіву» ЦДАВО України, і які додають вагомні штрихи до портрета митця: «... йдеться в них і про його плани (хоч і не здійснені) – написати драму, і про табірні умови, через які ці плани не були реалізовані» [Листи Євгена Маланюка до Микити Шаповала // Слово і час, 1995. – № 2. – С. 67–68; «Долю свою складаю в Ваші долони» (Листи Євгена Маланюка до Юрія Дарагана) // Розбудова держави. – 1997. – № 6. – С. 46–49].

Із проголошенням незалежності материкове літературознавство поповнюється матеріалами з діаспорних та зарубіжних джерел. Насамперед слід наголосити на появі в українській періодиці праць таких провідних літературознавців, як Ю. Лавріненко та В. Шелест («Буремна поезія Євгена Маланюка»). Остання стаття торкається теми «ліричної паузи» і нових якостей поезії митця зрілого віку в умовах сірих буднів на нью-йоркських авеню. Оцінюючи загальний рівень особистості Є. Маланюка, В. Шелест апелює до відомої сентенції О. Потебні, за якою «поет, навіть тоді, коли він пише історію своєї душі, рівнобіжно він пише також і історію свого часу» [9, 191]. Далі вчений наголошує, що «цей вислів Потебні підтверджується прикладом поетичної творчості Євгена Маланюка, яку справді можна назвати поетичним літописом його чутливої душі і історією його сучасності» [9, 191].

Згодом до старшого покоління приєднуються представники молодшої генерації діаспорного літературознавства. Передусім це стосується модерних спрямувань критичної рецепції лірики Є. Маланюка, візитівкою котрої стала стаття Б. Рубчака «Потала нещадних спраг (Про ранню поезію Маланюка)». Підбиваючи підсумки доволі обширного дослідження, автор визначає свою мету так: «...я намагався показати, як у ранній поезії Маланюка індивідуальність і суспільність схрещуються, а іноді й зливаються в одне, бо ж зв'язані спрагою найдалших обрив буття; як демони історії стають своєрідним виправданням демонів душі. Я хотів показати, як ця політично-історично-суспільна структура волею поета покриває особисті тематичні мотиви, які все-таки постійно з-під неї визирають і навіть деколи її контролюють, ніколи не зникаючи безслідно; я хотів показати, як сильна тематична структура особистого стає своєрідною підсвідомістю тематичної структури публічного» [7, 82].

На допомогу читачеві й досліднику прийшла, видана у Братиславі, книга «Земна Мадонна» (1991). Вступна стаття М. Неврлого «Поет боротьби й вселюдських ідеалів», по суті, є розширеним варіантом вищерозглянутого есею та коментаря до листування поета з Й.-Св. Махаром, хоча окремі доповнення мають досить вагому аргументацію для зрозуміння тих чи інших виявів Є. Маланюка-поета й мислителя. Наприклад, всупереч характеристиці Є. Маланюка в УРЕ як проповідника «хрестових походів» проти СРСР, всупереч звинувачень у русофобії, автор статті твердить протилежне: «Ворогом російського народу він не був. Те, що в його віршах стрінемо гострі інвективи проти «північного» сусіда, пояснюється цілком законними для поневоленого народу емоціями національного болю, гніву й протесту» [4, 29–30]. Одночасно з М. Неврлим зазначені фобії заперечує Ю. Ковбасенко, який вважає, що саме в роздумах над поезією представника російського «срібного віку» О. Мандельштама «Маланюк ставить останню крапку в темі Батьківщини – повії, «відьми-сотниківни», «чорної Еллади» [3, 49].

Окрім значного обсягу поетичної спадщини Є. Маланюка, «Земна Мадонна» містить спогади про поета, з яких постає подеколи суперечливий образ митця в контексті його часу. Розділ «Літературно-критичні матеріали про Є. Маланюка» представлений статтями І. Дзюби та І. Качуровського в повному обсязі, а також уривками з критичних праць Б. Бойчука, В. Державина, Г. Костюка, Б. Кравціва, Ю. Шереха (Ю. Шелвельова) та ін. [4, 396–420].

Жваве обговорення викликала компаративістська стаття московського літературознавця Ю. Барабаша [1, 106–126], в якій дослідник «дає уявлення про політичний, ідеологічний та емоційний контекст, у якому Маланюк повертається – після 1925 року – до образу Гумільова» [1, 109]. Ю. Барабаш окреслює проблему дослідження «акмеїстських» паралелей у поезиці митців, «котрі опосередковано відбивають глибинну схожість поміж ними на рівні семантичних та емоційних структур» [1, 119].

Однією з характеристичних прикмет початкового періоду вивчення творчого доробку Є. Маланюка була пильна увага дослідників до його життєпису, тобто в першу чергу відбувалася різномірнева реконструкція життєвого й творчого шляху митця з формуванням об'єктивного уявлення про його особистість і творчу спад-

щину. Широко обговорювалися штрихи до портрета Є. Маланюка в статті львів'янина Т. Салиги «З Україною в серці». Бачення ним поетичного симбіозу любові й ненависті суголоснез висновками дослідників діаспори й цитованого вище М. Неврлого: «Маланюкове згущення фарб української неслави – це його образа на малоросів, його розпач, його суворий суд, але суд, що виростає з любові. Це ненависть і любов у своєму двобої. Це ненависть в ім'я любові. Тільки велика любов здатна потамувати гіркість таких звинувачень, які кидає поет своєму найвищому і найсвятішому ідеалові...» [8, 62].

Отже, інтеграція особистості й творчості Є. Маланюка в культурну та літературознавчу сферу України відбулася у 1990-х рр. з публікації словацького україніста М. Неврлого, який став своєрідним посередником між діаспорними вченими й науковцями материка на етапі формування власне маланюкознавства. Наступні знакові розвідки І. Дзюби, Ю. Барабаша, Т. Салиги, Л. Куценка окреслили основні стратегічні проблеми цієї галузі літературознавства.

лиги, Л. Куценка окреслили основні стратегічні проблеми цієї галузі літературознавства.

Список використаних джерел

1. Барабаш Ю. Під знаком «кривавого лихоліття» (Євген Маланюк і Ніколай Гумільов: схоже у несхожому) / Юрій Барабаш // Сучасність. – 1997. – № 5. – С. 106–126.
2. Дзюба І. Поезія вигнання / Іван Дзюба // Прапор. – 1990. – № 1. – С. 131–136.
3. Ковбасенко Ю. Талант мужності і мужність таланту / Юрій Ковбасенко // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 1996. – № 8. – С. 46–49.
4. Маланюк Є. Земна Мадонна. Вибране / Євген Маланюк. – Братислава, 1991. – 470 с.
5. Неврлий М. Євген Маланюк: воскресіння / Мікулаш Неврлий // Україна. – 1989. – № 47. – С. 6–7.
6. Неврлий М. Листи Є. Маланюка до Й.-Св. Махара / Мікулаш Неврлий // Слово і час. – 1991. – № 8. – С. 16–17.
7. Рубчак Б. Потала нещадних спраг (Про ранню поезію Маланюка) / Богдан Рубчак // Світовид. – 1997. – № 4. – С. 55–82.
8. Салига Т. З Україною в серці (Штрихи до портрета Євгена Маланюка) / Тарас Салига // Українська мова й література в школі. – 1991. – № 10. – С. 56–64.
9. Шелест В. Буремна поезія Євгена Маланюка / Володимир Шелест // Березіль. – 1992. – № 10. – С. 187–191.

Tetyana YAROVENKO
Kharkiv

CONTINENTAL MALANYUK STUDY: VECTORS OF EMBEDDING INTO UKRAINIAN WORLD

This article is an attempt to recreate the integration process of Malanyuk's personality and oeuvre into cultural and literary sphere of Ukraine in the 1990s of twentieth century. Attention is focused on Slovak Ukrainianist M. Nevrylywhich, on character investigations of I. Dzyuba and Y. Barabash which outlined the major strategic issues of this literary area, including particularly the reconstruction of the artist biography, genre system of his creative works, stylistic manner, intertextual persuasions, genetic and typological relations with Russian and European literature, the specificity of creative thinking (historiosophism, cultur-ologic), image system features of the artist in poetry and essays etc.

Key words: essay, genre, intents, historiosophistic visions, comparative study, concept, philosophical aspect.

Татьяна ЯРОВЕНКО
г. Харьков

МАТЕРИКОВОЕ МАЛАНЮКОВЕДЕНИЕ: ВЕКТОРЫ ВХОЖДЕНИЯ В УКРАИНСКИЙ МИР

В статье делается попытка воссоздания процесса интеграции личности и творчества Е. Маланюка в культурную и литературоведческую среду Украины в 1990-х гг. XX ст. Внимание сосредоточивается на словацком украинисте М. Неврлому, на знаковых исследованиях И. Дзюбы и Ю. Барабаша, которые очертили основные стратегические проблемы этой сферы литературоведения, среди которых прежде всего реконструкция биографии художника, жанровая система его творческого наследия, стилевая манера, интертекстуальные созвучия, генетические и типологические связи с русской и европейской литературами, специфика художественного мышления (историософизм, культурологичность), особенности образной системы писателя в лирике и эссеистике etc.

Ключові слова: ессе, жанр, интенци, историософские визи, компаративистика, концепт, философичность.

Стаття надійшла до редколегії 20.03.2017